

Calvijn had plezier aan vriendschap, aan een goed glas wijn en aan een goede maaltijd

Johannes Calvijn had plezier aan vriendschap

Prof. dr. C.P.M. Burger

Vaker dan over plezier spreekt Calvijn over de onbekwaamheid van een mens om goed te zijn, over de noodzaak zich in bedwang te houden. Maar het beeld dat men zich van Calvijn maakt blijft onvolledig, indien men niet daarnaast ook waarneemt wat hij over plezier en vreugde schrijft. Hij is weliswaar nooit uitbundig. Genot blijft bij hem steeds verbonden met dankbaarheid ten overstaan van de Schep- per als de gever van al het goede. Maar Calvijn is anderzijds ook niet zo zuinig als het beeld dat men zich vaak genoeg van hem maakt.

Plezier aan vrienden

Calvijn staat bekend als een noeste werker. Toch spreekt hij vaker de wens uit meer tijd met een van zijn vrienden door te kunnen brengen: "Met hoeveel plezier zou ik een halve dag met je willen keuvelen", schrijft hij 1542 aan zijn vriend en collega Pierre Viret.¹

Enkele jaren later, 1546, heet het in een brief aan Jacques de Bourgogne: "Hoe graag zou ik willen, dat het God zou behagen, dat ik drie of vier dagen met u spreek in plaats van te schrijven!"² Hij vindt het dan ook jammer dat deze vriend er niet is: "Het is erg

1 Calvijn: Brief aan Pierre Viret, 19 augustus 1542 (CO 11, nr. 416, col. 430). De vertalingen uit het Latijn en uit het Frans zijn van de auteur van dit artikel, Christoph Burger.

2 Calvijn: Brief aan Jacques de Bourgogne, 24 januari 1546 (Textes littéraires français 404, Genève: Droz 1991, p. 80). Geciteerd volgens Max Engammare: Plaisir des mets, plaisir des mots [zie de korte lijst van literatuur aan het einde van dit artikel], p. 197.

voor mij dat ik niet tenminste een halve dag met u kan doorbrengen, om met u samen te lachen ...”³

Calvijn toont zich een mens die ondanks alle eerbied voor de ware geloofsleer ook oog heeft voor plezier in het dagelijkse leven: “Het is natuurlijk waar dat de leer alleen, wanneer we haar erkennen als goed en nuttig, voor ons voldoende zou moeten zijn ... Maar er zijn niet alleen meerdere mensen, neen, zelfs het merendeel van de mensen, voelt zich veel meer op zijn gemak wanneer men onderwijst op een wijze die vrolijk is ...”⁴

Plezier aan een goed glas wijn

Psalm 104, 15 spreekt van “wijn die het mensenhart verheugt”. In zijn commentaar op de psalmen gaat Calvijn hier op in. Wijn is een gave Gods. In zijn gulheid heeft Hij de wijn aan de mensen geschonken. Hij geeft dus meer dan het noodzakelijke, Hij geeft ook genot en vreugde.⁵ Daarover spreekt ook het volgende citaat: “Als wij er over nadenken met welk doel God vlees geschapen heeft, dan zullen we zien dat Hij niet alleen er voor heeft willen zorgen dat wij krijgen wat we nodig hebben, maar ook voor ons plezier en voor onze ontspanning.

Hetzelfde geldt voor de kleding. Naast voor het noodzakelijke heeft Hij er naar gekeken wat eervol en gepast is. Van kruiden, bomen en vruchten kunnen wij op verschillende wijze nuttig gebruik maken, maar Hij heeft ons daarnaast ook willen verheugen. Daarom zijn ze zo mooi om te zien. Door hun geur heeft Hij ons nog een ander plezier willen schenken. Want als dit niet waar zou zijn, dan zou de profeet niet tot de weldaden van God rekenen dat ‘de wijn het mensenhart verheugt’, en dat ‘olie zijn gelaat doet stralen’ (psalm 104, vers 15). De Heilige Schrift zou daar niet heren der gewag van maken, om de goedheid van God aan te bevelen, waarmee Hij al deze goederen aan de mens gegeven heeft. En de

3 Calvijn: Brief aan monsieur et madame De Falais, 16 augustus 1547 (CO 12, nr. 937, col. 578).

4 Calvijn : Woord vooraf bij: Pierre Viret: Disputations chrestiennes touchant l'estat des trespassez (Genève: Jean Girard, 1552, p. 3, regels 5-6). Geciteerd bij M. Engammare (vgl. noot 2), p. 198, bij noot 38.

5 Vgl. Calvijn: Commentaar over de psalmen (1557), over psalm 104, 15: “en wijn die het mensenhart verheugt” (CO 32, col. 90-91).

goede eigenschappen van alle dingen van de natuur doen ons zien hoe wij ons daar over dienen te verheugen en met welk doel en tot welk punt.”⁶

Soms drinkt Calvijn samen met zijn vrienden een glas wijn en zij lachen hartelijk, schrijft Calvijn aan Jacques de Bourgogne: “Meester Guillaume Farel en meester Pierre Viret zijn zeven dagen hier geweest. Het enige wat er ontbrak om er een groot feest van te maken was uw aanwezigheid.”⁷ Voordat deze voorname man zich in Genève vestigt, zoekt Calvijn voor hem een mooi huis en koopt een vat goede wijn.

Als onderdeel van zijn salaris ontvangt ook Calvijn wijn, omgekeerd twee tot vier liter per dag (het is uit de bronnen niet op te maken hoeveel precies). Wel ziet Calvijn dronkenschap als een grote fout: “Maar men moet niet het gebruik van wijn en van een goed stuk vlees afwijzen, omdat men spijs en drank kan misbruiken. Als iemand, om deze misbruiken af te keuren, het gebruik van wijn en van al het goede vlees zou veroordelen, zou dat niet betekenen God te smaden door op deze wijze de goede scheppingsgaven te laken en af te wijzen, die Hij bestemd heeft tot ons gebruik?”⁸

Wel dient een christen altijd matig te blijven. Calvijn zet zich dan ook met succes in voor beperking van overdaad. Ook wie een feestmaaltijd wilde houden, moest toch wel genoegen nemen met een menu van twaalf gangen!⁹ Over de ‘zuinigheid’ van Calvijn gesproken.

We weten dat Calvijn graag vis at. Maar zijn gezondheid was vaak genoeg zo zwak dat hij alleen maar soep met daarin een ei kon eten.¹⁰

6 Institutie 3, 10, 2 (vanaf de versie van 1539 tot aan de versie van 1557). Vgl. M. Engammare (vgl. noot 2), p. 192, bij noot 15.

7 Calvijn: Brief aan Jacques de Bourgogne, 29 september 1547 (Textes littéraires français 404, nr. 40, Genève: Droz 1991, p. 170-171). Geciteerd volgens Engammare (vgl. noot 2), p. 197, noot 37.

8 Calvijn: Kort onderwijs ... tegen de Dopersen (1544), in: Ioannis Calvini scripta didactica et polemica vol. 2 (Calvini Opera omnia denuo recognita series 4, vol. 2, ed. Mirjam G. K. van Veen, Genève: Droz 2007, p. 83, regels 23-26).

9 Annales Calviniani, in: Calvini Opera, vol. 21, col. 706. Vgl. M. Engammare (vgl. noot 2), p. 194, bij noot 21).

10 Max Engammare, 'John Calvin's Seven Capital Sins', verschijnt binnenkort in: Herman Selderhuis (red.), Saint or Sinner? The Reformation of John Calvin (1509-1564). Proceedings of the Conference held at Putten [NL], October 30-November 1, 2008.

Calvijn wijst de schilderkunst niet af

Maar al te vaak wordt beweerd dat Calvijn absoluut tegen de schilderkunst geweest zou zijn. Waar is dat hij niet wilde dat men God zou afbeelden. Maar dat betekent nog niet dat hij het schilderen als zodanig zou afwijzen.

In zijn zevende preek over het boek Genesis schrijft hij onder andere: "Zodra een schilder een beeld vervaardigd heeft, bekijkt hij het precies om alle penseelstreken nog eens in ogenschouw te nemen en te zien of er nog iets te verbeteren valt ..."¹¹

Uit een passage in zijn commentaar op de brief aan de Kolossenzen wordt duidelijk dat hij wel weet hoe schilders te werk gaan: "Net zoals de schilders een beeld niet zo maar in een ruk schilderen en het de levendige kleuren geven, maar allereerst een grove schets met houtskool maken, zo was het beeld van Christus in de Wet maar ruw getekend. Het had alleen de eerste trekken. Maar in onze sacramenten is het heel herkenbaar geschilderd."¹²

Plezier in het huwelijk

Het huwelijk beschouwt Calvijn als een gemeenschap voor het leven. In dit kader mogen man en vrouw volgens zijn visie plezier aan elkaar beleven: "Het huwelijk is door God niet alleen ingesteld om een man zijn plezier en zingenot met zijn vrouw te doen beleven, maar het is een gemeenschap in leven en dood."¹³

Vier jaar geleden hebben twee Amerikaanse onderzoekers, een jurist en een historicus, gezamenlijk een boek geschreven over sek-

11 Hier geciteerd volgens M. Engammare (vgl. noot 2), p. 196, noot 32). Calvijn: Preek 7 over het boek Genesis. De volledige preek is intussen kritisch uitgegeven: *Sermons sur la Genèse, Chapitres 1, 1-11, 4: Supplementa Calviniana*, vol. XI/1, ed. Max Engammare, Neukirchen-Vluyn : Neukirchener Verlag 2000, S. 345-356.

12 Calvijn: *Commentarius in Epistolam ad Colossenses* (Calvini Opera omnia denuo recognita, series 2, vol. 16, ed. Helmut Feld, Genève: Droz 1992, p. 434, regels 28-32).

13 Calvijn: Preek 31 over het boek Genesis (6, 1-3), dinsdag 14 november 1559. Hier geciteerd volgens M. Engammare (vgl. noot 2), p. 199, noot 45. De volledige preek is intussen kritisch uitgegeven: *Sermons sur la Genèse. Chapitres 1, 1-11, 4: Supplementa Calviniana*, vol. XI/1, ed. Max Engammare, Neukirchen-Vluyn : Neukirchener Verlag 2000, pp. 345-356.

sualiteit, huwelijk en familie in het Genève van Calvijn. Zij kwamen tot de conclusie dat Calvijn in Genève geen nieuwe morele code ingevoerd heeft, maar dat hij bestaande regels vereenvoudigd en meer op de betrokken personen toegespitst heeft.

Hij heeft immers in 1546 een ordening voor het huwelijk doen uitgaan. In zijn commentaar op I Korintiërs 7, 12-16 bewijst Calvijn ook er op te vertrouwen dat een gelovige vrouw best met een ongelovige man getrouwd mag zijn: "Als men uitgaat van het aanschijn, dan zou men kunnen denken dat een gelovige vrouw door een ongelovige man aangestoken wordt, zodat hun verbintenis onwettig wordt. Maar het is juist andersom. Want de vroomheid van de een heeft meer kracht het huwelijk heilig te doen zijn dan de goddeloosheid van de ander de kracht heeft, het te vervuilen."¹⁴

Plezier aan kinderen

Calvijn spreekt over het plezier dat kinderen een vader geven: "Als een vader altijd met zijn kinderen zou kunnen lachen en hun wensen zou kunnen vervullen, dan is het zeker dat daarin al zijn plezier zou liggen."¹⁵ Hij is dan ook bedroefd als het kind uit zijn huwelijk met Idelette de Bure overlijdt. Maar hij vindt troost in zijn geloof.¹⁶

De onbekende Calvijn – zeer de moeite waard

Lees vooral Calvijn zelf! Lees zijn brieven, commentaren, polemische geschriften, de verschillende Latijnse en Franse versies van zijn 'Onderwijs in de christelijke godsdienst' – men ontdekt vaak genoeg werkelijk een onbekende Calvijn.

---

14 Calvijn: Commentaar op I Korintiërs 7, 12-16, geciteerd in: John Witte / Robert M. Kingdon, eds.: *Sex, Marriage, and Family in John Calvin's Geneva*, vol. I: *Courtship, Engagement, and Marriage*. Grand Rapids (Michigan) and Cambridge: Eerdmans, 2005.

15 Calvijn: *Sermo over Deuteronomium 28*, de verzen 46-50 (woensdag, 25 maart 1556): *Sermons sur le Deuteronomie* (CO 28, 441).

16 „Dominus certe nobis vulnus infixit grave et acerbum in morte filioli. Sed pater est: novit quid filius suis expediat.“ Calvijn: *Brief aan Pierre Viret*, 19 augustus 1542 (CO XI, nr. 416, col. 430).

Literatuur

- Engammare, Max: Plaisir des mets, plaisir des mots: Irdische Freude bei Calvin, in: *Calvinus sincerioris religionis vindex. Calvin as Protector of the Purer Religion*, ed. by Wilhelm H. Neuser and Brian G. Armstrong, Kirksville (Missouri) 1997 [Sixteenth Century Essays and Studies, volume 36], pp. 189-208.
- Engammare, Max: John Calvin's Seven Deadly Sins, te verschijnen in: Herman Selderhuis (ed.) : *Calvin – Saint or Sinner? Proceedings of the International Conference held at Putten, The Netherlands, 30-10-2008 – 1-11-2008*.
- Selderhuis, Herman: *Calvijn, een mens*. Kampen: Uitgeverij Kok, 2008.
- Witte, John, and Robert M. Kingdon, eds.: *Sex, Marriage, and Family in John Calvin's Geneva, vol. I: Courtship, Engagement, and Marriage*. Grand Rapids (Michigan) and Cambridge: Eerdmans, 2005. XXXII.